

Hátrány az oktatásban, különös tekintettel, ha lányként romának születesz

Jelige: TMK669

Lezárás dátuma: 2024.06.05.

Absztrakt

Vajon milyen tényezők járulnak hozzá egy cigány lány sikeres társadalmi mobilitásához és mik hátráltatják azt? Kutatásomban igyekeztem feltárni azokat a tényezőket melyek a cigány lányok számára segítenek magasabb végzettséghez jutni, és jobb társadalmi státuszt elérni. Központi kérdés volt számomra, hogy a családi háttér, a tradíciók követése, az iskolában szerzett élmények és a hátrányos helyzetű diákokat segítő intézmények mennyiben befolyásolják a diákok iskolai karrierjének sikerességét.

Ahhoz, hogy ezekre a kérdésekre választ kapjak fontos volt, hogy olyan roma nők kerüljenek a kutatás mintájába, akik magasabb végzettséget szereztek, mint édesanyjuk. Úgy vélem ahhoz, hogy a statisztikai adatok mögé láthassunk, és teljes mobilitási pályákat vizsgálhassunk, kvalitatív módszerre van szükség. Így készítettem 8 félig strukturált interjút, olyan roma nőkkel, akik szakmával, érettségivel rendelkeznek vagy jelenleg egyetemen tanulnak. Az interjúk során szó esett az általuk megélt pozitív és negatív élményekről, példaképekről és az oktatási pályájukat meghatározó fordulópontokról. Kutatásom fő helyszíne egy Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei kisváros volt, ahol a cigány lakosok száma az országos átlag feletti.

A kutatás végére kirajzolódott az, hogy az előbbieken említett segítő tényezők nem külön-külön, hanem együttesen vezetnek a társadalmi státusz emelkedéséhez. A hátrányos helyzetű diákokat segítő programok, intézmények és a támogató közeg együttesen, a megélt rasszizmus és diszkrimináció ellenére is, nagy hatással voltak interjúalanyaim életére. Ezt a mintát gyermekeiknek továbbadva részeseivé válnak egy többgenerációs mobilitási folyamatnak, amely akár már az ő szüleikkel elkezdődött.

Tartalomjegyzék

Absztrakt	1
Tartalomjegyzék	2
1. Bevezetés	3
1.1. Témaválasztás indoklása	3
1.2. Módszertani ismertető	3
1.3. Kutatási háttér	4
1.4. A dolgozat felépítése	5
2. Szakirodalmi áttekintés	6
2.1. Helyzetkép a magyarországi cigányságról	6
2.2. Roma identitás	8
2.3. Oktatási helyzet	9
2.4. Társadalmi integráció	11
2.5. Társadalmi mobilitás	13
3. Interjúelemzés	15
3.1. Interjúalanyok bemutatása	15
3.2. Családi háttér	18
3.3. Nőként a roma társadalomban	19
3.4. Iskolai évek az életutakban	23
4. Összegzés	29
Irodalomjegyzék	31

1. Bevezetés

1.1 Témaválasztás indoklása

A személyes élményeim és tapasztalataim inspirálták témaválasztásomat, hiszen már általános iskolában szembesültem a kultúra és értékrendbeli különbségekkel a többségi társadalom és a cigányság között. Akkor ezeket még nem értettem igazán. Később, a gimnáziumban, a barátom lett egy roma lány.

Nagyon hamar megtaláltuk a közös hangot, hiszen sok mindenben hasonlítottunk, de elsősorban abban, hogy mindketten egy hátrányos helyzetű kistelepülésen jártunk általános iskolába, így fel kellett zárkóznunk. Kollégisták voltunk, így minden este együtt tudtunk tanulni, gyakran hajnalig. Ezek az éjszakák néha beszélgetéssel végződtek, és egyre jobban megismertük egymást, barátok lettünk. Már a gimnázium első heteiben kiderült, hogy magántanári segítségre lesz szükségem ahhoz, hogy fel tudjak zárkózni az osztály többi tagjához, így magánórákat kezdtem venni bizonyos tantárgyakból. Számára ez azonban nem volt lehetőség anyagi okok miatt. Én eljártam a magánórákra, lejegyeztem mindent és később együtt újratanultuk. Szerencsénkre, volt egy osztálytársunk, aki még külön is segített nekünk.

Ez hónapokon át így ment, amikor egyszer egy vasárnap délután felhívott nagyon kétségbeesetten, és elmondta, ott akarja hagyni az iskolát, mert elfáradt, és nem tudja, hogyan készüljön a másnapi kémia dolgozatra. Aznap mindketten visszamentünk a kollégiumba, és együtt tanultunk egy nehéz kémiai számítást. Megírtuk a dolgozatot és mindkettőnknek jól sikerült. Akkor láttam az arcán, mennyire örül, és azt is, hogy már nem akarja otthagyni az iskolát.

Ennek az esetnek már több, mint 4 éve, de azóta is folyamatosan inspirál. Ő védőnőnek tanul Budapesten, én pedig szociológiát tanulok Pécsen, de barátok maradtunk. Ennek a barátságnak köszönhetően értettem meg nagyon sok nehézséget, amivel ő és sorstársai küzdenek/ küzdöttek.

1.2 Módszertani ismertető

Mintavételi eljárások közül a hólabda módszert használtam, mert úgy gondolom, ez volt a tökéletes kutatási módszertan számomra, így érhettem el azokat a cigány nőket, akinek az életútja nagyon különböző, de mégis mindannyian meg kellett, hogy küzdjenek hasonló hátrányokkal. Úgy konceptualizáltam a roma fogalmat, hogy azt tekintettem romának, aki önmagát annak vallotta és felmenői között romák is megtalálhatóak voltak. Három fő dimenzió

mentén haladtam az interjúk során, az első a családi légkör és az iskolában töltött évek. A második a jelenlegi helyzetük, azaz hol tartanak most az életben, valamint saját családjuk. Harmadik dimenzióban pedig a cigányság helyzetéről kérdeztem őket, vajon hogyan látják ők a velük egykorú vagy utánuk következő generáció lehetőségeit és esélyeit. A kutatás során 8, félig strukturált, interjút készítettem. A félig strukturált forma lehetővé tette, hogy olyan kérdésekre is választ kapjak a kutatásom során amire egy kérdőív keretében nem lett volna lehetőségem.

1.3 Kutatási háttér

A kutatást elsősorban, Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében végeztem, Magyarország ezen régiója a romák által az egyik legsűrűbben lakott terület. A kutatásom fő helyszíne egy kisváros volt. Itt a lakosság száma a 2022-es népszámlálás alapján közel 5000 fő. A településen megtalálható óvoda és 8 évfolyamos általános iskola is, de középiskolája nincs. 2009-ben városi rangot kapott, azonban az itt élők általában faluként hivatkoznak rá, sőt volt, aki egyenesen „porfészek” -nek nevezte. A település jelentős mezőgazdasági területekkel rendelkezik, ez munkalehetőséget biztosít az ott élők számára, valamint egy-két ipari üzem is működik. A helyi lakosság nagy része azonban nem tud elhelyezkedni a városban, ezért két lehetőségük van, az egyik a közfoglalkoztatásban dolgozni, a másik pedig a környéken található gyárak valamelyikében munkát vállalni.

Számomra a központi kérdés az volt: Milyen tényezők eredményezhetnek sikeres iskolai pályákat és melyek korlátozzák azokat. Továbbá kutatásom során szerettem volna átfogóbb képet kapni arról, hogy egy ilyen kettős hátrányból (roma és nő) vajon mi ad motivációt mégis a továbbtanuláshoz?

Alanyaim között megtalálhatóak voltak a mindössze 8 általános iskolai osztályt végzettek, valamint a felsőoktatásban résztvevők is. Ezzel igyekeztem a lehető legszélesebb skálán bemutatni a roma nők esélyeit és kilátásait. A nők, egyetlen kivételtől eltekintve, mind az említett kisvárosban élnek jelenleg, és ott is dolgoznak. Az interjúalanyaim megtalálása során nagy segítségemre volt a helyi roma önkormányzat és a polgárőrség, akikkel a helyi íjász egyesület, aminek én is tagja vagyok, jó kapcsolatot ápol. Több városi rendezvényen vettünk már részt közösen más civil szervezetekkel, így lehetőségem volt segítséget kérni a polgárőrségtől és a roma önkormányzattól is. Mindkét civil szervezetből voltak interjúalanyaim, akik nagyon szívesen meséltek az életükről. Volt szerencsém testvérekkel

beszélgetni, és látni, ugyanazt a gyermekkort mennyire másként élték meg, és hallani azt is, hogy amit az egyikük igyekezett elrejteni, azt a másikuk elcsukló hangon, de kimondta. Azért is voltak ilyen szembetűnőek az elbeszéléseik közötti különbségek, mert az interjúk egymást követő napon készültek.

Az interjúkat részben a helyi iskola tantermeiben készítettem tanítási idő után, vagy a roma önkormányzat egyik irodájában, amit szabaddá tettek nekünk. Ezzel biztosított volt számunkra a zavartalan környezet. Az interjút mindig bemutatkozással kezdtem, elmondtam hogyan zajlik az interjú, és miért van rá szükségem. A választott módszer lehetővé tette, hogy olyan kérdésekre is választ kaphassak, amire egy kérdőíves lekérdezés során nem lett volna lehetőségem. Ilyen volt például az, hogy az édesanyák mit várnak el saját gyermekeiktől ahhoz képest, amit tőlük elvártak a szüleik. Az interjú lezárása után pedig még egy 10-15 perces spontán beszélgetés alakult ki, és ezt követően köszöntünk el.

1.4 A dolgozat felépítése

Munkámban először szerettem volna átfogó képet nyújtani cigányság helyzetéről, visszatekintve az elmúlt 50 évre. Rávilágítani arra, hogy az országban zajló események pl: rendszerváltoztatás, integrált oktatás bevezetése, cigánytelepek felszámolása hogyan hatottak Magyarország legnépesebb kisebbségének életére. Ezt követően szó esik a társadalmi mobilitási pályák létrejöttéről és szerepéről a roma társadalomban, valamint a magasabb társadalmi státuszt elérő egyének számára felmerülő rejtett költségekről. Majd pedig interjúalanyaim bemutatása után az iskolai éveikben kirajzolódó közös mintázatokról írok. Az előbb felsorolt témák mindegyikét meghatározza, hogy ezeket a történeteket olyan roma nőktől hallhattam, akik szűkebb vagy tágabb családjukban megismerkedtek a tradicionális roma értékrenddel, és tapasztaltak már hátrányos megkülönböztetést nemük és/vagy származásuk miatt. Az összegzésben pedig reflektálok arra, hogy melyek azok a tényezők, amelyek hatással voltak a mintámba kerülő cigány nők életére, valamint összevetem saját kutatásom eredményeit, a témában korábban végzett kvalitatív kutatások eredményével.

2. Szakirodalmi áttekintés

2.1 Helyzetkép a magyarországi cigányságról

Kutatásom alapjául az elmúlt 50 év 3 legjelentősebb romakutatása szolgált. Ezeket Kemény István, Janky Béla és munkatársaik végezték 1971-ben, 1993-ban és 2003-ban. Magyarországon kb. 570 000 cigány ember élt 2003-ban. A roma népesség száma azóta folyamatosan emelkedett, így 2011-re számukat kb. 733-814 ezer főre becsülik. (Pénzes et al., 2018).

A 2022-es népszámlálási adatok szerint Magyarországon 209909 fő a roma nemzetiséghez tartozók száma az összes kérdésre adott válasz alapján. Ez azonban kb. 100 000 fővel kevesebb, mint ahányan a 2011-es népszámlálás során ebbe a kategóriába tartoztak. A 2022-es adatokból az is látszik, hogy a több, mint 200 000 főből, aki cigány nemzetiségűnek vallotta magát, alig több, mint 31 000-en használják családi, baráti környezetben és csupán 23 000 fő tekinti a cigány nyelvet anyanyelvének. (KSH, 2022)

A társadalomban, és a korábbi felmérések során, azokat tekintették cigánynak, akik barna bőrűek, valamint szüleik cigányok, és általában a félcigányokat is ide sorolják. Kivételek, akik el akarják, és el is tudják titkolni cigány kilétüket, vagy környezetük nem tudja róluk. (Kemény et. al.,2004) A KSH adatok ezzel szemben kizárólag azoknak a romáknak a létszámát tükrözik, akik önmagukat a roma kisebbséghez tartozóként definiálják.

Földrajzi eloszlást tekintve Magyarországon a romák által legsűrűbben lakott területek az Észak- és Kelet-magyarországi régió, valamint a Dél-Dunántúl. Az Alföldön pedig Jász-Nagykun- Szolnok vármegyében átlag feletti a cigányság száma. Korábban elmondható volt, hogy jelentős hányaduk él falvakban. Ez a szám azonban csökkenésnek indult, mert több falut is várossá minősítettek az elmúlt évtizedekben. (Kemény et. al.,2004)

Magyarországon a három legnépesebb cigány csoport: a romungrók, a beások, és az oláh cigányok. A három csoport jól elhatárolható egymástól öltözködésük, szokásaik és nyelvük alapján. A cigány nyelvek szókincsében több görög szó is megtalálható, kifejezetten jellemző ez az oláh cigányokra. A 2003-as adatok alapján hazánkban a romungrókra jellemző, hogy magukat magyar cigánynak vagy zenész cigánynak mondják, és körükben a legjelentősebb a magyar anyanyelvűek száma. Az oláh cigányok a második legnépesebb csoport. Ők két nyelven, magyarul és cigányul is beszélnek, magukat romának mondják. A beás cigányok

magyarul és románul beszélnek, magukat beásnak mondják. (Kemény et. al.,2004; M. Császár 2009)

A Jászságban elsősorban oláh és romungró cigányok élnek. Egyaránt voltak interjúalanyaim mind a két csoportból, és olyan is volt, aki egy romungró édesapa és egy oláh cigány édesanya gyermeke. Őt *dindák*-nak nevezik. Különösen érdekes volt, amikor egy oláh cigány édesanya és egy magyar édesapa gyermekeivel készítettem interjút. Itt egyértelműen látszódott, milyen hatással volt ez a gyermekek életére. A romungrók és az oláh cigányok között a hagyományok őrzésében van a legjelentősebb különbség. Az oláh cigány családok régi és nagyon szabályozott hagyományokkal rendelkeznek, míg a romungrókra ez nem, vagy csak kevésbé jellemző. A két csoport tagjai egymással távolságtartóak a mai napig.

„De most is megvan az, hogy annyira nem szoros a kapcsolatunk velük. Nem is volt, szerintem nem is lesz, mert teljesen más világok vagyunk. És elmondom neked, hogy az oláh cigányok, hogy mondjam, talpraesettebbek, ők az üzlethez értenek, viszont a romungrók, bocs, hogy ezt mondom, de azok meg inkább a lopás meg a drog. Míg a mieink a lovakkal üzletelnek, ezzel, azzal, emez fajta az meg teljesen más világ, ezért nem is, soha nem volt olyan szoros a kapcsolat köztünk.” (II.)

Családi állapotukat tekintve, a törvényes családi állapotban nincs jelentős különbség a roma és nem roma népesség között. Ha a tényleges családi állapotot vizsgáljuk, látjuk, hogy a 15-29 éves roma nők alig fele hajadon. Tehát elmondható, hogy az első házasságkötés fiatalabb korban következik be a cigány nőknél. A cigány háztartások létszáma magasabb, mint az országos átlag, itt ugyanis 2003-ban 1 háztartásra 4,64 fő jutott, az országos átlag ekkoriban 2,57 volt. Ez a cigányság anyagi deprivált helyzetével magyarázható, hiszen gyakran előfordult, hogy egy házon több család osztozott. (Kemény et. al.,2004)

Hazánkban a cigányság jelentős része él falvakban és kistelepüléseken. Napjainkban már nem jellemzőek a cigánytelepek, mert ezek felszámolására több kísérlet is indult. A telepek felszámolása azonban nem jelentette feltétlenül a szegregáció megszűnését. A cigánytelepek felszámolására tett első intézkedések nem hozták meg a várt sikert, hiszen azok számára, akik önerejükből törtek ki a hátrányos helyzetből, ezek az intézkedések csalódást okoztak. Magyarországon a kormány 2005 és 2015 közötti időszakot a Roma Integráció Évtizedévé nyilvánította. (Durst, 2010)

A kisebb településeken az emberek számon tartják egymásról, milyen környéken élnek. A cigánytelep kifejezést felváltotta a romasor fogalma. Napjainkban is jellemző az, hogy az

ilyen, a cigánytelepek utódjaként számon tartott, helyekről az emberek igyekeznek magasabb presztízsű helyre költözni, pl: a település belső frekvenciáltabb helyeire. Arról, hogy hol élnek vagy élnének szívesebben megoszlottak a vélemények. Volt olyan interjúalanyom, aki cigánytelepen nőtt fel és olyan is, aki nemrég költözött el egy ilyen romasorról.

„Hát akkor még sokkalta jobb volt, mikor a cigánytelep volt. Akkor sokkalta összetartóbbak voltak a romák. Nem úgy, mint most. Akkor úgy voltak a házak, hogy egybe szembe voltak. Amink volt, mindent megosztottunk. Ha egyik tudott főzni, kivittük az udvarra. Kicsi vótam, emlékszek rá, meg, ugye, anyuék is mesélték. Fazekat kitették az udvarra, és akkor odahívták a gyerekeket. Mer nálunk alapvető szabály, hogy a gyerek eszik elsőnek.” (III.)

„Nagyon jó környezetben élek, (...) és úgy mondom, hogy magyar környezetben. Azér mondom, hogy nem romatelep, nem romasor, hanem inkább magyar övezet. Nagyon jól megvagyok a szomszédaimmal, soha nem okozott hátrányt övelük szemben az, hogy roma származású vagyok. Persze, természetesen, mielőtt megismertek volna, és csak láttak, hogy, ugye mentem házat nézni, és vásárolni, ugye, hát addig, amíg nem tudták, hogy kihez is tartozom, melyik családhoz, úgy azér kicsit tartottak tőlem.” (VII.)

2.2. Roma identitás

A XX. század végén a cigányság körében egy nagy anyanyelv váltás ment végbe. Ennek következtében a romungrok száma 71%-ról 89,5%-ra emelkedett. Ezzel párhuzamosan az oláh cigányok aránya 21,25%-ról 4,4%-ra csökkent, a beás cigányok aránya pedig 7,6%-ról 5,5%-ra esett vissza. A beás nyelvről a magyar nyelvre áttérés kétnyelvűséget eredményezett a cigány társadalomban. Réger Zita alapján a két nyelvet legjobban a használatuk helyzete szerint különíthetjük el. Az egyiket „a csoporton belüli intim kommunikáció eszköze”-ként használták, a másikat pedig úgy tartották számon, mint „használatos az oktatásban, a hivatalokban, a munkahelyen ill. a másik nyelvi közösség tagjaival való érintkezés során és a csoporton belüli kommunikációban is, amikor az oktatás, a hivatal, a munkahely stb. témáiról esik szó”.

A nyelvváltásban több tényező játszott szerepet. Az egyik a cigány telepek felszámolása, és ezzel a zárt roma közösségek felbontása, továbbá az, hogy hivatalos közegben pl: munkahelyen, orvosnál, iskolában, a magyar volt a használatos nyelv. Az oktatásnak további szerepe volt a nyelvváltásban, ugyanis azok a cigány szülők, akik iskolás korukban nem beszéltek vagy nem jól beszéltek a magyar nyelvet, hátrányt szenvedtek az iskolában, így

később gyermekeiknek már nem tartották fontosnak a cigány nyelv oktatását. (Kemény et. al.,2004)

Az anyanyelvvel szorosan összefonódó kérdés a nemzetiségi hovatartozás is. Jellemző, hogy az a cigány ember, aki önmagát cigánynak tartja, nem biztos, hogy egy népszámlálás esetén a cigány nemzetiségbe fogja magát sorolni. 1971 és 2003 között jelentősen növekedett a magukat cigány nemzetiségűnek vallók aránya a romungrok körében. Ez a folyamat azzal magyarázható, hogy erősödtek a nemzetiségi mozgalmak, és ezzel párhuzamosan kudarcot vallottak a beolvadási kísérletek is. A beás és oláh cigányok között azonban épp az ellenkezője ment végbe, ugyanis náluk növekedett a magyar nemzetiséget jelölők aránya. Felmérések alapján megállapíthatjuk, hogy az asszimilálódás és az iskola között kapcsolat van. Ez több tényezőre is visszavezethető. Például az iskola asszimiláló hatására, továbbá arra, hogy nagyobb eséllyel iskolázódnak azok, akik szeretnének beilleszkedni a többségi társadalomba. A harmadik értelmezés szerint pedig a magyar anyanyelvűek nagyobb eséllyel iskolázottabbak, és nagyobb arányban is vallják magukat magyarnak. (Kemény et. al.,2004; Forray & Orsós, 2016)

Az általános iskolás, felső tagozatos roma származású gyermekek tisztában vannak azzal, hogy ők a roma kisebbséghez tartoznak. Általában be is tudják sorolni magukat a megfelelő roma csoportba, és ennek már van jelentése számukra. Azt, hogy mit jelent a hovatartozásuk és hogyan tekintenek arra, azt elsősorban családjuk és közvetlen környezetük határozza meg. A későbbiekben ez fontos szerepet játszik abban, hogy büszkéek lesznek cigányságukra vagy leplezni próbálják azt. Feltehetően 14 éves korukra már találkoztak olyan származásukból eredő stigmákkal, amelyek által csorbulhatott az önértékelésük. Ez befolyásolja azt, hogyan látják magukat, és milyennek látják az esélyeiket az iskolában és továbbtanulás terén. A velük szemben felállított sztereotípiák miatti szorongás pedig kihat a cigány gyermekek iskolai teljesítményére. Ha ők is ezzel a szemmel tekintenek önmagukra valószínűbb, hogy eredményeikkel igazolják is a negatív feltevéseket. (Neményi, 2007)

2.3. Oktatási helyzet

Az életben való boldogulás és az esélyegyenlőség megteremtésének egyik fontos alappillére az oktatás. Az elmúlt több, mint 100 évben jelentős változások mentek végbe a cigányság oktatáshoz való viszonyában. Az első világháború előtt a magyar társadalomban sem volt általános az iskolába járás, különösen igaz ez a cigány társadalomra. Sok településen nem

volt iskola, vagy ha volt is, az nem volt megfelelő, és a gyerekek általában 2-3 évig jártak iskolába, majd 10 évesen dolgozni kezdtek. A két világháború között komoly erőfeszítéseket tettek a magyar hatóságok a négy osztály elvégzésének kiterjesztéséért. A cigányság letelepítésével együtt, a két intézkedés hatására, emelkedett a cigányság körében az iskolázottság. Azonban kivételt képeztek a beás cigányok, akik erdőszei telepeken laktak, és gyakran magyarul sem tudtak. A beások esetében nagymértékben elősegítette az iskolába járást az ilyen típusú cigánytelepek felszámolása, és a falukba való beköltözés. A második világháború után folyamatosan és nagymértékben csökkent az iskolázatlanok aránya, és 11%-ról 27%-ra emelkedett a nyolc osztályt végzettek aránya is. Az eredményeket beárnyékolja azonban az, hogy a hét osztálynál kevesebbet végzettek majdnem teljesen analfabéták, továbbá pedig azok közül, akik elvégezték a nyolc osztályt, sokan nem 14-15 évesen, hanem jóval később fejezték be az általános iskolát. Ugyan 1985-ben rendelet született arra, hogy a cigány osztályokat meg kell szüntetni, ez a jelenség a mai napig észlelhető azokon a településeken, ahol több osztály van egy évfolyamon. A gyerekeket úgy osztják be, hogy a hátrányos helyzetűek és/vagy romák egy osztályba tömörüljenek, ha ez nem megoldható, akkor pedig kiegészítő iskolába küldik őket. Az itt megszerzett bizonyítvány hivatalosan egyenrangúnak számít ugyan az általános bizonyítvánnyal, azonban az elvárások, és így tudásszint is, alacsonyabb. A középiskolai végzettség csak a rendszerváltás után, azaz a teljes foglalkoztatottság megszűnésével vált igazán jelentőssé. Hiszen a munkaerőpiacon, megjelent egy széles réteg: azok a nyolc vagy kevesebb osztályt végzettek, akik elveszítették addigi állásukat. A középiskola elvégzése anyagi terhet jelentett a családnak, amit csak a cigányság egyötöde engedhetett meg magának. A továbbtanulást elősegítette azonban a normatív finanszírozás bevezetése a közoktatásban, valamint a megnövekedett férőhelyek a középiskolákban. A bejutott cigány tanulók az első két évben nagy arányban lemorzsolódtak, és megközelítőleg a tanulók fele jutott csak el az érettségiig. Mindent összevetve kijelenthetjük, hogy a cigányság körében az általános iskolát el nem végzőkre tartós munkanélküliség és mélyszegénység vár. Ez a cigányságnak kb. 20%-a. A további 60-70%-ot jelentik azok, akik elvégzik az általános iskolát, de családjuk anyagi helyzete miatt nem tanulnak tovább, és szintén szegénység küszöbére sodródnak. (Kemény et. al.,2004)

Az általános iskolákban végzett kutatások és a tanári beszámolók alapján láthatjuk, hogy az integrált oktatás általánosan elfogadott ugyan, de valamilyen szintű szegregáció és diszkrimináció felfedezhető. A tanárok többféle problémát is megfogalmaznak, azonban önmagukat az ilyesfajta problémákból adódó hátrányok csökkentésére képtelennek érzik. Az

egyik leggyakrabban említett indok az „ilyen a vére” kifejezés, vagy az, hogy ezt hozza a családjából. A cigánygyerekek integrációjában nagyon fontos szerepet tulajdonítanak az óvodának, mint az iskolát előkészítő környezetnek és az iskolának. A cigánygyermek sokszor, akaratukon kívül, egymást hátráltatják a tanulásban, mert azok, akik rosszul tanulnak és számukra nem érték a tudás, kiközösítik és „stréber” -nek titulálják azt, aki tanul, így később az a diák is lemorzsolódhat. Ezért fontos, hogy egy adott osztályban többféle tanuló legyen, így biztosítva a lehetőséget azoknak a tanulóknak a számára, akik tanulni szeretnének. Vannak, akik úgy vélik, a jó képességű diákok származástól függetlenül sikeresek lehetnek az életben és az oktatásban is. Ekkor példaként szokták említeni azokat a diákokat, akik ugyan cigány származásúak „mégis mire vitték”. A továbbtanulási arányszámokból azonban nem ez derül ki. (Kende, 2013)

A felsőoktatásban is óriásiak a különbségek, hiszen a többségi társadalomban 40%, míg a cigányság körében 1% a továbbtanulási arány. A felsőoktatásba felvett hallgatók közül egy 2002-es felmérés alapján mindössze 2,8 %- jelezte, hogy felmenői között vannak cigány származásúak is. (Gábor, 2002)

A felsőoktatásban részt vevő cigány hallgatók esetében meghatározó az, hogy melyik nagyobb roma csoportba sorolják önmagukat. Az oláh cigányok esetében nem csak a szigorúbb hagyománykövetés jelenik meg, hanem ezzel párhuzamosan elmondható az is, hogy mintegy 20 évvel később léptek be a felsőoktatásba. Körükben jóval magasabb a csak alapdiplomát szerzők száma. Azonban akár oláh, romungró vagy beás csoporthoz tartozó hallgatókról beszélünk, elmondható, hogy a segítő szakmákat választják elsősorban. Az említett segítő szakmák közül is kimagaslik a pedagógiát tanulók száma mindhárom roma csoport tagjai körében. Hivatásuk megválasztásánál gyakran nagy szerepet kap a romákkal szemben tapasztalt kirekesztés, kiemelten, ha ez gyermekkorban történik. (Gulyás, 2022)

2.4. Társadalmi integráció

Magyarországon a cigány népesség integrációja a többségi társadalomba még mindig zajlik. Az elmúlt több, mint 100 évben voltak segítő, de még inkább hátráltató tényezői a folyamatnak. Fontos állomás volt a kétnyelvűvé majd magyar anyanyelvűvé válás, azután az oktatás kiterjesztése, és a foglalkoztatásban való megjelenésük is. Sajnos, mind az oktatásban, mind a munkahelyen rengeteg a hátrányból való kitörést gátló tényező, pl: cigány osztályok

létrehozása, és a feketén foglalkoztatás is. Bár a folyamat meglehetősen lassú és nem folyamatosan javuló, mégis elmondható, hogy jelentős pozitív változások mentek végbe.

A rendszerváltás előtt a cigányság foglalkoztatása főként a szakképzettséget nem igénylő ágazatokban volt jelen pl: bányászat, nehézipar. Ebben az időszakban túlfoglalkoztatottság volt, ennek hatására azok is el tudtak helyezkedni, akiknek alacsony végzettségük volt, vagy lakóhelyük távolabb esett a nagyobb központoktól. Egy 1971-ben végzett felmérés alapján a cigány férfiak 75%-ának állandó munkahelye volt. Az országos átlaghoz képest itt nem volt jelentős az eltérés, ellenben a nőknél az országos átlag 64% volt, a cigány nők körében az aktív foglalkoztatottak aránya azonban csak 30% volt. A rendszerváltoztatás jelentősen átrendezte a munkaerőpiacot, ugyanis tömeges munkanélküliség jelent meg. Ez elsősorban az alacsony képzettségűeket, a férfiakat és a falvakban élőket érintette. Fontos megjegyezni, hogy egy adott munkahely megszűnése nem feltétlen jelentette a munkaerőpiacról való kilépést, és azt is, hogy az ipar ágazataiban már az 1980-as években megjelentek az elbocsátások. A település elhelyezkedése és mérete is befolyásolta a munkába állás lehetőségét. Egy 2003-as felmérés alapján a legjobb helyzet Budapesten és környékén volt, itt a cigány népesség 49%-ának volt munkája. A nyugati országrészben ez a szám 28%, míg a keleti országrészben a legkevesebb, a cigányság csak 14%-ának volt munkája. A rendszerváltást követően, aki tehetett nyugdíjba vonult, így biztosított jövedelmet önmagának. Ennek hatására 400 000 fővel nőtt a nyugdíjasok száma. A nők helyzetét tekintve láthatjuk, hogy az 1990-es években magas arányban vállaltak inkább gyereket és az ezzel járó segélyeket és juttatásokat, mint a munkanélküliségi segélyt, mert anyagilag is, és megbecsültség szempontjából is kedvezőbb volt ez számukra. (Kemény et. al.,2004)

A cigányság számára a többségi társadalomba való integrációt nagyban megkönnyítették iskolai és foglalkoztatási projektekkel. Ezek eredményeként egyre magasabb a roma tanulók száma a felsőoktatásban, így később nagyobb valószínűséggel helyezkednek el magas megbecsültségű munkakörökben. Az egyik leggyakrabban választott irány a pedagógia, hiszen számukra kiemelten fontos a közösségért és mások segítésére végzett munka. (Durst et al., 2016)

A cigányság integrációjához több dolog szükséges. Nagyon fontos az elsőszámú szocializációs közeg, azaz a család. Meghatározó egy gyermek életére nézve, hogy szülei hogyan látják saját életüket. Gyakran elhangoznak olyan mondatok, melyek arra utalnak, hogy ők (a szülők) még nem tanulhattak, de gyermekeik már igen. (Gulyás, 2022)

Az, hogy egy cigány fiatal felfelé sikeres mobilitási pályát jár be, akár egy többgenerációs folyamatnak is köszönhető. Ebben az esetben a mobilitási folyamat már kezdetét vette a szülőkkel, nagyszülőkkel, akik kiköltöztek a cigánytelepről, szakmát szereztek vagy elsőként szereztek érettségit a családban. (Durst et al., 2016)

A támogató családi háttér azonban nem minden, nagyon fontos a hátrányos tanulókat segítő intézmények szerepe, valamint a kifejezetten hátrányos helyzetű diákoknak szánt ösztöndíjak. Az iskolákban kialakuló integrált oktatás is nagy szerepet játszik, valamint a segítő pedagógusok munkája, akik akár maguk is tartozhatnak a cigány kisebbséghez. (Gulyás, 2022)

Az ösztöndíjak és a hátrányos, cigány tanulók számára létrehozott intézmények igazán fontossá a közép- és felsőoktatásban válnak. Hiszen ezeknek az iskoláknak az elvégzése nagy anyagi terhet jelenthet egy-egy család számára. Az ilyen céllal létrehozott szakkollégiumok vagy vallási szervezetek által fenntartott intézmények megkönnyíthetik a diákok lakhatását, valamint közösségépítő szerepük is van. (Forray, 2015)

2.5 Társadalmi mobilitás

A felfelé mobilitás egy olyan folyamat, amely során az egyén társadalmi státusza megváltozik, magasabb lesz. Ezt leginkább elősegítő folyamat az oktatás, amelyen keresztül az egyén megbecsültebb és jobban fizető munkát végezhet, mint a szülei. A neoliberális felfogás szerint az oktatási rendszerben, valamint munkakeresés során, az embereket saját teljesítményük, szorgalmuk, tehetségük és elért eredményeik alapján értékelik. Azt az elvet, hogy mindenki egyenlő esélyekkel indul az oktatás és a munka világában, és önmaga felelős saját boldogulásáért vagy bukásáért, a meritokrácia mítoszának nevezzük. A valóságban sokkal több tényezőről van szó, mint csupán szorgalomról és tehetségről. Szükség van támogató családi háttérre, segítő pedagógusokra és intézményekre, ösztöndíjakra. (Forray, 2015; Durst, 2016; Durst et. al., 2022;)

A roma kisebbséghez tartozókat számos oldalról éri hátrány már az oktatási pályájuk megkezdésétől fogva. Az iskolákban a tanárok és diákok részéről is éri őket diszkrimináció. A pedagógusok kevesebbet várnak el ezektől a gyermekektől, így kevésbé biztatják őket a tanulásra. Az iskolából kilépve a munka világába ismét hátránnyal szembesülnek a kisebbség tagjai. Ahhoz, hogy megszerzett végzettségüket kamatoztatni tudják, olyan gyakornoki pozíciókra van szükség, amelyeknek magas presztízse van. Az ilyen munkahelyeken azonban az első pár évben alacsony fizetések járnak. A hátrányos helyzetű családból származó fiatalok

nem támaszkodhatnak anyagilag szüleikre, így nem engedhetik meg maguknak azt, hogy több éven át alacsonyan jövedelmező munkát vállaljanak. A munkaadók több ágon is hozzájárulhatnak a hátrányok növekedéséhez, először azzal, hogy nevük vagy bőrszínük alapján diszkriminálják a munkavállalót, így el sem jut az állásinterjúig a roma munkavállalók egy része. A másik folyamatban alkalmazzák ugyan a roma származású munkavállalót, ezzel reprezentálva a cég sokszínűségét, azonban nem felelős pozíciókban, és nem a végzettségének megfelelő munkakörökben. Az előbbiekben felsorolt jelenségek mind hozzájárulnak a rasszizált üvegplafon jelenség kialakulásához és fenntartásához. (Forray, 2015; Durst, 2016; Durst et. al., 2022;)

Azok a személyek akik minden látható és láthatatlan akadály ellenére sikeres mobilitási pályát járnak be, gyakran beszámolnak az őket segítő tényezőkről: a kifejezetten cigányság számára létrehozott intézményekről és programokról és az ott dolgozó pedagógusokról. Ezeknek a programoknak hála, kisebbségi hovatartozásuk új értelmet nyer, a roma kulturális tőke, mint például a romani nyelv ismerete, pedig értékké válhat a szemükben. Az ösztöndíjak segítségével önállósodhatnak, és megtapasztalhatják a befektetett munkájuk eredményét. Az ilyen segítő szervezetek csökkentik a társadalmi mobilitás érzelmi és más költségeit. (Forray, 2015; Durst, 2016; Durst et. al., 2022;)

A társadalmi mobilitásnak azonban minden segítő szervezet ellenére van egy ára, amit a mobilitásban résztvevők megfizetnek. Azzal, hogy az értelmiség és a középosztály tagjává válnak, elszakadnak származási közegüktől, úgy érezhetik, sehová sem tartoznak. Az első generációs diplomás nők körében magas a gyermeket nem vállaló nők száma, és felülreprezentáltak a segítő szakmákban. A romaüggyel foglalkozó ágazatokban kiemelkedően magas arányban helyezkednek el, ezzel valamit visszaadva a származási közösségüknek. Ebben a szférában azonban alacsonyabbak a bérek, mint a piaci szektorban, így az anyagi megbecsültség csökken. Azok a személyek, akik pedig nem a romákat segítő szakmákban helyezkednek el, büntudatot éreznek, hiszen úgy érzik nem adnak vissza abból a segítségből, amit ők korábban kaptak. Mindent összevetve tehát elmondható, hogy ezek az egyének egy sajátos mobilitási pályát járnak be, és nem egy valós asszimiláció történik. (Forray, 2015; Durst, 2016; Durst et. al., 2022;)

3. Interjúelemzés

3.1. Az interjúalanyok bemutatása

Első interjúalanyom egy 20 éves, jelenleg felsőoktatásban tanuló lány. Együtt jártunk középiskolába, és ott lettünk barátok, azonban az interjú során nagyon sok újat tudtam meg róla. Ő egy igazi fekete bárány a családjában. A szülei szakmát tanultak, két bátyja pedig fiatalon lett édesapa. Már korán látszott, mennyire szeretne tanulni, ugyanis általános iskolás korában már magának barkácsolt íróasztalt kidobott fadarabokból. Jelenleg védőnőnek tanul Budapesten. Egy református cigány kollégiumban lakik, ami jelentősen megkönnyíti számára a megélhetést. Ugyan nem teljesen önfenntartó jelenleg, de sokat dolgozik a tanulás mellett. Romungró cigány családból származik, így rá és családjára nem jellemzőek a szigorú cigány szokások, azonban őrá még azok sem vonatkoznak, amik más romungró cigány nőkre igen. Erre egy jó példa, hogy amikor a férfiak kártyáznak, a nők nem lehetnek körülöttük, csak ha ételt vagy italt visznek a párjuknak. Ő a rokonságában az egyetlen nő, aki együtt kártyázhat velük.

Második interjúalanyom 52 éves, jelenleg takarítónőként dolgozik a helyi általános iskolában. Korábban a polgárőrség tagja is volt, azonban ma már inkább nagymamaként beszél önmagáról. Most végzi épp a középiskolát esti tagozaton, de a tanulás mindig az élete része volt. Rengeteg szakmája van a robbanásveszélyes berendezés kezelőtől a csecsemő és kisgyermek gondozóig bezárólag. Tanulmányai során meg kellett küzdenie rasszizmussal, és volt, hogy egy tanfolyamon azért bántották, mert ő volt ott az egyetlen nő, de így is elvégezte azt. Önmagát oláh cigánynak vallja, azonban szüleit tekintve csak édesanyja volt oláh cigány, édesapja pedig magyar származású. Nagyon részletesen ismeri a cigány szokásokat és kultúrát, valamint beszéli a nyelvet is, a cigány és még inkább oláh cigány szokások ellenére azonban elvált, és egyedül nevelte fel egyetlen gyermekét.

A harmadik interjúalanyom 47 éves, szintén a helyi általános iskolában dolgozik takarítónőként, és a második interjúalanyom húga. Ez a beszélgetés egyetlen nappal a nővérével készült interjú után történt. Az ő legmagasabb iskolai végzettsége a 8 általános, és nemrégén végzett el egy gyermek és ifjúság nevelői tanfolyamot, így nevelőanya lett. A nevelőanyasága épp az interjú előtt pár héttel ért véget, ugyanis saját elmondása szerint egészségügyi állapota annyira leromlott az időszak alatt, hogy nem bírta tovább. A vele való beszélgetés alatt számomra a legérdekesebb az volt, mennyi mindenről másként mesél, mint nővére és milyen sok az ellentmondás közöttük. Az első ilyen az volt, amikor elmondta, édesanyjuknak két osztálya volt összesen, míg nővére előző nap azt állította, családjukban mindenkinek megvolt

a 8 általános iskolai végzettsége. Őszintén mesét arról, hogy ő hogyan élte meg a gyerekkorát, vagy arról, ő elvárta volna a három gyermekétől, hogy legalább szakmájuk legyen, ez azonban nem teljesült. Nagyon érdekes volt számomra, hogy amiket a magasabb végzettségű nővér igyekezett elrejteni, vagy kissé másként láttatni, addig ő azokat kimondta.

Negyedik interjúalanyom egy 38 éves, 2 gyermekes édesanya, aki egyetlen nagyobb roma csoportba sem sorolta magát, hanem etnikai kisebbséghez tartozónak vallotta önmagát. Gyerekkorában ő is tapasztalta, hogy vannak, akik másképp néznek rá származása miatt, de elmondása szerint őt ez igazán sosem érintette mélyen. Felnőttként pedig úgy véli, az alapján ítélik meg őt is, és ő is másokat, hogy az adott személy milyen ember. Ő szintén a városban él, és jelenleg levelező képzésen tanítónőnek tanul. Korábban egy nagy cégnél dolgozott, azonban ő is azok közé tartozik, akik a korona-vírus járvány alatt elveszítették állásukat. A gyerekekben látja a jövőt, és ezért szeretné elvégezni az egyetemen a tanítói szakot, amiről nagyon szívesen mesélt nekem. Több nyelven beszél, angolból középfokú nyelvvizsgája van, gyermekeitől pedig elvárja, hogy képességeikhez mérten, de jól tanuljanak. Családjával több lábon állnak, ugyanis kutyatenyésztéssel is foglalkoznak.

Ötödik interjúmat egy 37 éves, két gyermekes édesanyával készítettem, aki 2023 márciusa óta a roma önkormányzatnál adminisztrátorként dolgozik. Státuszát tekintve közfoglalkoztatott. Romungró családba született, két testvére van, és ő a középső gyermek. Édesapja korán elhunyt, így édesanyja nevelte őket, aki motiválta gyermekeit a tanulásban. Az elvárása az volt, hogy legalább szakmájuk legyen, így eladóként végzett. Középiskolai tanulmányait a megyeszékhelyen végezte egy alapítványi iskolában, ezt azonban otthagytá, mert férjhez ment, és oláh cigány férje lett. Az anyósa megtiltotta a tanulást számára a cigány hagyományok miatt. Később esti tagozaton tanult azért, hogy irodai munkát végezhesen. Így tett érettségi vizsgát. Számára is fontos, hogy a gyermekei tanuljanak, délutánonként együtt tanul velük és támogatja őket. Idősebb lánya zeneiskolába is jár, amiről nagyon büszkén mesélt.

Hatodik interjúmat egy 33 éves romungró édesanyával készítettem, akinek a fia most középiskolás. Szintén közfoglalkoztatott, ő az önkormányzatnál a levelek és hivatalos értesítők kézbesítéséért felel. Gyerekkorában az volt az álma, hogy válóperes ügyvéd legyen, azonban tanulási karrierjét édesanyja halála megtörte. Érettségivel rendelkezik, és ezután szertett volna kereskedelmi végzettséget szerezni, ezt azonban nem fejezte be, mert édesanyja elhunyt, és édesapja új párja nem támogatta őt, sem a testvéreit. Édesapjuk új párjával nagyon megromlott a viszonyuk, így a három testvér külön költözött. Interjúalanyomnak kellett gondoskodni róluk. Ő úgy fogalmazott, az öccsét szinte ő nevelte fel. Édesanyja és édesapja is 8 általános iskolai

osztályt végzett. Édesanyja egész életében háztartásbeli volt, édesapja pedig gyári munkásként dolgozott. Nem tanultak vele gyermekkorában, de édesanyja anyagilag támogatta a tanulását. Általános iskolában ösztöndíjas tanuló volt, középiskolás éveit kezdetén az osztályfőnöke azt kérte, írják fel egy papírra, ki cigány, ki nem, azért, hogy ösztöndíjat kaphassanak. Később sajnos ösztöndíjat nem kapott, azonban sok hátrányos megkülönböztetést igen. A feliratkozók közül egyedül ő érettségizett le, mert a többiek kibuktak, és ehhez az említett osztályfőnök is hozzájárult.

Hetedik interjúalanyom egy 48 éves, oláh cigány, egy gyermekes édesanya. Édesanyja 8 általános iskolát végzett, míg édesapja rendőrtiszt volt, emellett pedig a családi kis szőlőjüket művelték. Családi állapotát tekintve, sosem volt férjnél, és jelenleg sem él együtt gyermeke édesapjával. Mondhatni, későn vállalt gyermeket, hiszen 32 évesen lett édesanya. Jelenleg gyárban dolgozik, azonban 10 éven át a helyi általános iskolában takarító és kisegítő feladatokat látott el. Gyermeke jelenleg középiskolás, és az elvárása tőle az, hogy legyen érettségije. Oláh cigánynak vallja magát édesanyja alapján, azonban édesapja magyar származású, valamint gyermeke édesapja is. Ugyan ismeri az oláh hagyományokat, de nem ezek szerint él. Nem tabu téma számára a szexualitás, és azt sem várja el gyermekétől, hogy fiatalon alapítson családot. Szeretné, ha fia előbb kicsit élné a saját életét. Nagyon jó szívvel emlékszik vissza tanáraira, mert általános iskolában kollégista volt, és a helyi tanárok nagyon sokat segítettek neki a tanulásban, ebben az időszakban kitűnő tanuló volt. Tanulmányai során bolti eladó szakmát szerzett, de érettségit nem, ezért jövőbeni tervei között szerepel az is, hogy ezt megszerezze.

Nyolcadik interjúalanyom 40 éves, két gyermekes édesanya, és hetedik interjúalanyom féltestvére anyai ágon. Jelenleg adminisztrátorként dolgozik a városi önkormányzatnál már több mint fél éve, státuszát tekintve közfoglalkoztatott. Önmagát egyik nagyobb roma csoportba sem sorolja, mert édesanyja oláh cigány származású, édesapja pedig romungró. Szülei sosem házasodtak össze. Édesanyja 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezik, és a helyi roma nemzetiségi önkormányzat elnöke volt 25 éven át. Édesapja szakmunkás bizonyítványt szerzett, majd dolgozott gyárban és építőiparban is. Interjúalanyom érettségivel rendelkezik, amit egy alapítványi középiskolában szerzett. Középiskolai tanulmányai idején már önálló, nagyrészt önfenntartó életet élt, mert 14 évesen édesanyjával összeveszett, és külön költözött tőle. Felvételt nyert a tanítóképző főiskolára, de meg kellett szakítania tanulmányait rossz anyagi helyzete miatt, később pedig megszületett nagyobbik gyermeke. Nem él a cigány hagyományok mentén, ugyanis sosem ment férjhez, és nem él együtt gyermekei apjával sem. Sokat tanul együtt gyermekeivel, és saját bevallása szerint, magasak az elvárásai feléjük,

ugyanis fia a villamosmérnöki karra készül, míg lánya most lesz középiskolás. Tervei között szerepel az, hogy a gyermekek kirepülése után felsőfokú végzettséget szerezzen.

1. táblázat. Az interjúalanyok főbb ismérvei:

Interjúalanyok	Kor	Végzettség	Csoport	Családi állapot	Édesanyja végzettsége	Gazdasági aktivitás
I.	20	Érettségi	Romungró	Már hosszú ideje párkapcsolatban él, még nincs gyermeke.	Szaktunika bizonyítvány	Jelenleg egyetemen tanul, és védőnő szeretne lenni.
II.	52	Több szakmai végzettség	Oláh	Elvált, 1 gyermeke van.	3 általános iskolai osztály	Takarítónőként dolgozik, és esti tagozaton tanul, hogy érettségit szerezzen.
III.	47	8 általános iskolai végzettség	Oláh	Házasság, 3 gyermeke van.	3 általános iskolai osztály	Takarítónőként dolgozik, korábban nevelőszülő volt.
IV.	38	Érettségi	Nem sorolta be önmagát	Házasság és 2 gyermeke van.	Érettségi és szaktunika bizonyítvány	Jelenleg egyetemen tanul, és tanítónő szeretne lenni.
V.	37	Érettségi	Romungró	Házasság, 2 gyermeke van.	8 általános iskolai osztály	Jelenleg dolgozik, de később szeretne továbbtanulni.
VI.	33	Érettségi	Romungró	Önmagára házasságként tekint, azonban párjával nem házasodtak össze, és 1 gyermekük van.	8 általános iskolai osztály	Jelenleg közfoglalkoztatott, de szeretne másik munkát keresni.
VII.	48	Bolti eladó végzettség	Oláh	Soha nem volt férjénél, és nem él együtt gyermeke édesapjával.	8 általános iskolai osztály	Jelenleg dolgozik, és szeretne érettségit szerezni miután gyermeke önállóvá válik.
VIII.	40	Érettségi	Nem sorolta be önmagát	2 gyermeke van, soha nem ment férjhez, és jelenleg sem él együtt gyermekei édesapjával.	8 általános iskolai osztály	Dolgozik, tanulmányait korábban megkezdte a tanítóképző főiskolán, azonban ezt meg kellett szakítania, így ezt szeretné majd befejezni.

Forrás: interjúk, saját szerkesztés

3.2. Családi háttér

Interjúalanyaimmal folytatott beszélgetések során igyekeztem valamilyen közös mintázatot találni, noha az életútjaik és élethelyzeteik meglehetősen különbözőek. Általánosan jellemző a szülők alacsony végzettsége és az édesanyák háztartásbeli szerepe, és az, hogy az édesapák fizikai munkát végeztek. Csak egy szülő rendelkezett felsőfokú végzettséggel, érettséggel egy sem, mégis minden családban a tudás értéként jelent meg. Igyekeztek

gyermeküket taníttatni, és legalább egy szakma megszerzéséig eljuttatni őket. Az alacsony végzettségű szülők számára korlátozottak voltak az anyagi lehetőségek is, és a család nehéz helyzetét súlyosbította, ha az egyik szülő korán elhunyt, vagy nem vett részt a gyerekek nevelésében.

„Tehát nekem édesanyám, 16 éves voltam, amikor, elhunyt. Elhunyt és nekem édesapám újra megnősült. Én tudom azt, hogy mi az, hogy mostoha.” (VI.)

Több interjúalanyom is találkozik a cigány nyelvvel, néhányan beszélnek is, azonban legöbben csak megértik azt a mindennapi életükben, de egymás között magyarul beszélnek. A cigány nyelvet általában csak akkor használják, ha valamilyen nagyobb családi ünnep van, vagy nem szeretnék, hogy más értse, amiről beszélnek, és jellemzően már gyermekeiknek sem tanították meg. (Forray & Orsós, 2016)

Második interjúalanyom így mesélt erről:

„Igen, a lovárit igen. Nem annyira, mint kéne, mert (nevet) nem tudom, hogy ide tartozik-e, vagy elmondhatom-e? Nekem apukám magyar, és ő nem igazán volt ennek híve. Nálunk a mi családukban nagyon sokszor ütközött a cigányság a magyarsággal. Mi, mondhatni aztat, nem egy vérből, két vérből valók vagyunk. Apukám nem igazán szertette eztet. Mi, amit megtanultunk anyukánktól, azt mindig úgy, hogy apu nem volt otthon.” (II.)

„Találkozunk a rokonokkal, akkor, ugye, az idősebbek nekünk csak cigányul köszönnék „Tavesz baktalo muropen” Szia, vagy szervusz vagy jó napot, ki, hogyan értelmezi, „drága testvérem!”. Nálunk ez a „drága testvérem”, „bátyám”, ez a maximális tiszteletadás.” (II.)

„Szolnokon egy olyan helyen volt a kollégiumunk, ami a cigánytelep mellett van. Ott, ugye, rengeteg oláh cigány élt, és ők, ugye, ezt rendszeresen használták. Pláne, hogyha olyanok voltak körülöttük, akikről nem akarták, hogy értsék, hogy mit mondanak, és, ugye annyi ragadt rám.” (VIII.)

3.3. Nőként a roma társadalomban

Általában az oláh cigány családokban jellemzőek a szigorúbb hagyományok, míg a romungró családokban kevésbé. Interjúalanyaim elmondták, hogy jelenlegi családjukban a

nagyon régi oláh hagyományokat már nem követik, és kiemelték, hogy rájuk azok már nem igazán vonatkoznak.

„Mondjuk nekem nem az volt, hogy fel kellett vennem hosszú szoknyát, mert ott Újszászon, ugye, ők oláh cigányok, nekik a hosszú szoknya kell. Nekem nem, lehettem nadrágba, de ugyanúgy nekem kellett főznöm.” (V.)

„Nálunk nincs az, hogy már csak hosszú szoknya, bő szoknya, kötény... nem. Modernizáljuk magunkat.” (VII.)

„Én egy oláh cigányhoz kerültem, tehát az én anyósom, az tetőtől talpig igazi oláh cigány volt. Ami, ugye, azt jelenti, ugye, hogy tudnak cigányul, szoknya, ilyesmi. Viszont má anyós, tehát, ezt így má nem tartotta úgy számon. Tehát nem volt az, hogy nekem szoknyába kell járnom.” (VI.)

A tradicionális társadalmakban, mint például a cigány közösségekben, jelentősen több feladat és szabály vonatkozik a nők életére. A nők szerepét ezekben a társadalmakban elsősorban mint a család összetartó erejét látják, így a továbbtanulást esetükben nem tartják fontosnak. (Forray, 2015; Óhidy Andra, 2016)

„Hát itt is van néhány roma család, aki nagyon tartja még ezeket az oláh cigány szokásokat, de ők teljesen el vannak szegregálódva a többi romungrótól. Ők nem tartják a szokásokat, de a többi oláh cigány, aki itt van, azé ők még tartják, hogy az asszonyok szoknyába, vagy őnáluk is, ha ünnepség van az asszonyok nem lehetnek ott.” (V.)

„Igen, nálunk, a cigányságnál a nőre amúgy is más szabály vonatkozik, tehát amit egy férfi megtehet, azt én nem tehetem meg” (II.)

A lányoktól már nagyon fiatalon elvárják, hogy beletanuljanak a háztartási teendőkbe, és ezzel párhuzamosan lassan háttérbe szorul a tanulás. (Forray, 2015)

„Anyósoméknak, láttam, hogy nem tetszett ez, hogy én iskolába járok. (ekkor 19 éves) Hát otthon kéne főznöm, amire hazagyön az uram, mer ők így mondják, hogy hazajön az ura, addigára főzzön, mosson, takarítson meg ilyenek.” (V.)

Ötödik interjúalanyom romungró, azonban párja egy oláh cigány férfi lett, így bekerült az ő családjába, és hozzájuk költözött. Ekkor még tanulni szeretett volna, azonban az anyósa

nem nézte ezt jó szemmel, így otthagya az iskolát. Úgy érezte, neki kell minden házimunkát végezni, és az anyósával sem volt jó a viszonya, ezért párja döntésére elköltöztek a férfi szüleitől. Innentől minden megváltozott, és párja is támogatta a tanulásban, így tette le az érettségét is.

Jellemző, hogy a lányoknak tiltják a továbbtanulást. Érdekelt, vajon hogyan mondja el a szülő a gyermekének, hogy nem tanulhat tovább? Erre a kérdésemre ötödik interjúalanyom adta meg a választ.

„Az oláh cigányoknál úgy lehet, hogy a lányokat sokan nem engedik már tovább tanulni, csak a nyolc osztály meglegyen, aztán otthon kell lenni. A fiúkat tovább engedik.” (V.)

„...ezt ők már tudják. És sajnos én nyáron pont abba estem bele, hogy páromnak elmentünk az unokatestvéréékhez. Ők Isaszegen laknak. A nagyobb lány leérettségizett, és ez már jó dolog is, mert ők, ugye, úgy mondom, már úniósodtak, hogy már nem csak a nyolc osztály, megvan neki az érettségije. Mondta a lány, hogy ő még szeretne továbbtanulni, mert még szeretne fodrász is lenni. Az anyukája rászólt „Hova mennél már te továbbtanulni? Már lassan onokámnak kéne, hogy legyen!” és még nincs 19 éves a lány.” (V.)

„Ezelőtt, még az én szüleim korában 60-as, 50-es, 70-es években, akkor, ugye, 14-15 éves... Amit én tudok a szüleimtől természetesen, mert, ugye, akkor még nem éltem. De már a mi korosztályunkból tolódik ez kifele. Tehát most például az egyik unokahúgom, ő már betöltötte a 18 évet, még iskolába jár, megvolt az eljegyzésük. Gyönyörű nagy, szép eljegyzése volt, de addig még nem lesz meg a lakodalom, míg ki nem járja a sulit.” (II.)

„...ha egy 18-20 éves lánynak nincs komoly udvarlója, már vőlegényjelölt, akkor az már öreglánynak számít” (VII.)

Interjúalanyaaim esetében egyikük családja sem volt teljesen oláh cigány. Volt olyan eset, ahol az édesanya, és olyan is, ahol az anyós volt oláh cigány származású, ám általában az édesapák vagy magyarok vagy romungrók voltak, így az erős korlátok fellazultak. Az ilyen úgynevezett vegyesházasságokat, a cigány közösség gyakran nem nézte jó szemmel. Nem csak a cigány és magyar házasságot tekintették keveredésnek, hanem azt is, ha nem ugyanabból a csoportból való párt választottak maguknak. Az ilyen vegyes házasságok esetében nagyobb

eséllyel mondják gyermekeiket a szülők cigánynak, abban az esetben, ha az édesanya volt cigány nemzetiségű. (Szabó, 2022)

Erre példa második, harmadik és hetedik interjúalanyom, akiknek édesanyja oláh cigány, édesapjuk pedig magyar volt, magukat mégis cigánynak vallják, és a hagyományokat is (részben) tartják.

„Származásom szerint oláh cigányok vagyunk anyukám után, de mi már annyira nem tartjuk ezeket a szokásokat.” (V.)

A cigányság és főként az oláh-cigányok körében nagyon magas az endogám párkapcsolatok aránya, ugyanis a „szabályszegést” a csoport kiközösítéssel is büntetheti. (Szabó, 2022)

Hatodik interjúalanyom mesélte el nekem, az ő romungró családja, hogyan fogadta azt, hogy oláh cigány párja van.

„És, ugye nem csak az van nálatok, hogy így magyar, cigány és akkor összekerül. Ez konkrétan a cigányságnál is így van. Úgy vannak vele, romungró romungróval, oláh cigány oláh cigánnyal. Mer úgy vannak vele, hogy előbb–utóbb ez a keveredés, ez a kavarodás, ez nem megy jóra. Tehát nem, nem jóra vezet. És ugye, amikor, ugye kiderült az, hogy ugye, én vele vagyok, hát... anyától nem, de apától kaptam két szép pofont.” (VI.)

„Páromnak a papája mindig azt mondta: cigánynak cigány a párja, és ezt az oláh cigányra értette, magyarnak magyar, romungrónak romungró, és ezt értjük úgy ahogy kell. Ők nem szerették, hogy keveredtek.” (V.)

A kérdés hallatán, hogy milyen családi hagyományokat követnek, elsősorban arról meséltek, hogyan telnek náluk a családi ünnepek, az esküvők, a temetések. Amikor azonban már arról beszélgettünk, miben tér el a lányok és fiúk, később pedig a nők és férfiak élete, érdekes szabályokról és történetekről hallhattam. Kiderült, hogy, az inkább oláh cigány hagyományokat követő családokban, a férfi meghatározhatja, a nő mit vegyen fel, kivel beszélgethet stb.

Oláh cigány családból származó nők történetei:

„...nálunk az oláh cigányoknál nincsen az, hogy most az asszony parancsol. Tehát amit a férfi mond... most nem az, hogy nekem nincs jogom beleszólni, de az utolsó szó a férjemé. Tehát, de amúgy nincs különbség, de tudjuk, hogy mit szabad, mit nem

szabad. Tehát, ha a férjem azt mondja, hogy most márpedig ezt nem veheted fel, akkor nem. Nem is állok le vele vitázni. De, ha valami olyan dolog van, akkor közösen döntünk bármibe.” (III.)

„Minket pici korunk óta tanítottak főzni, mert nálunk az asszony csak úgy az asszony, ha kislány (szűz), meg tud főzni.” (II.)

A következő mondat pedig egy romungró családban hangzott el:

„megy fürdeni a tesóm, akkor mondja az asszonynak, hogy „hozzál ruhát”, ez így játszik. De nálunk van az, hogy “hozzál magadnak “(I.)

3.4. Iskolai évek az életutakban

Az általános iskolás évek mindegyikük életében nagyon meghatározóak voltak, pozitív és negatív élményekről is meséltek. Mindannyian, mondhatni, simán végezték el ezt a 8 tanévet. Gyakran említettek olyan tanárokat, akik nem tettek különbséget cigány és nem cigány gyermek között. Voltak olyan pedagógusok, akik motiválták őket, ösztöndíjakhoz is juthattak általuk.

„Általános iskolában osztályfőnököm nagyon sok segítséget, nagyon. Tehát, ugye, ahol, ugye, itt lakok, ugye, ebbe a városba, anno idejében a cigányságnak rengeteg ösztöndíj volt. Én mindegyikben a legtöbbet... mindegyikben kaptam.” (VI.)

Életútjaik az általános iskola befejezése után váltak igazán szét. Volt, aki egyáltalán nem tanult középiskolába tovább, volt, aki szakmát szerzett, volt, aki leérettségizett, és volt, aki felsőoktatásba is felvételizett.

30 éve jellemző volt az is, hogy a hátrányos helyzetű, de tanulni vágyó diákok egy alapítványi középiskolába jelentkeztek. Nyolcadik interjúalanyom is ott szerzett érettségit. A romák számára létrehozott esélyegyenlőséget elősegítő intézményt, és az ott jelen levő légkört az ő története mutatja be a legjobban.

„A középiskola, az egy nagyon vegyes-vágott dolog volt, mert ennek eleve az volt a neve, ennek az iskolának, hogy Roma Esély Alapítvány. És itt szó szerint mindenki volt mindenhonnét. Ha már öt iskolából kidobták, ide akkor is fölvtették, jöttek a GYIVI-ből, jöttek állami gondozottak, jöttek cigányok, nem cigányok, betörők, sarkon álló lányok, drogosak. Tehát ott annyira vegyes volt a társaság, hogy ott nem volt ez, hogy megkülönböztettek bárkit is.” (VIII.)

Sokan végeztek középiskola helyett vagy mellett szakmát adó tanfolyamokat, pl: gyógypedagógiát, gyermek és ifjúság gondozót, vagy eladói szakmát szereztek. Felsőfokú tanulmányokat is többen folytatnak jelenleg, vagy terveznek folytatni. Első interjúalanyom védőnőnek tanul, míg negyedik interjúalanyom tanítónőnek.

Az első interjúalanyom a továbbtanulási lapon a gimnáziumban a biológia kémia-tagozatot jelölte meg, nem pedig a hátrányos diákokat segítő Arany János Tehetséggondozó Programot. Akkor még nem élt azokkal a lehetőségekkel, amiket ez a program nyújtott volna számára, mert úgy érezte, hozzá a biológia és kémia közelebb áll. Később az egyetem megkezdésével azonban már egy református cigány kollégium lakója lett, ahol ösztöndíjat is biztosítanak számára, és a lakhatását is megkönnyítették. Azt, hogy őt mennyire motiválja az, hogy tanuljon, szerintem első íróasztalának története bizonyítja leginkább.

„Hát azt saját magamnak szereztem én(nevet). Általános iskolában nem volt, akkor a konyhában tanultam mindig, aztán gimiben elköltöztünk egy nagy házba, és ott én mindenképp akartam egy íróasztalt, és szereztem magamnak. Elsőnek, emlékszek, hogy a kazánból szereztem egy ütött kopott íróasztalt, és hát magamnak csináltam meg, összeszögelgettem, csináltam neki fiókot meg polcot.” (I.)

Kitartása eredményeként sikeresen leérettségizett, és felvételt is nyert a Debreceni Egyetemre. Elkezdte a tanulmányait, de akkori párja ezt nem nézte jó szemmel, sokat vitatkoztak, ezért elhagyta az egyetemet.

„az akkori szerelmem pedig akadályozott. Ő is járt gimibe, aztán jött az egyetem, és őneki az nem tetszett, hogy tanulni akarok még.” (I.)

A következő egy évben három műszakban gyárban dolgozott, és ráébredt, hogy neki ez nem elég kihívás, így egy év elteltével újra jelentkezett egyetemre. Ismét felvételt nyert, ezúttal a Semmelweis Egyetemre. Erről nagyon boldogan mesél, azóta pedig már korábbi párjával is megszakította a kapcsolatát.

A pedagógiai pályák majdnem minden interjúalanyomnál megjelentek valamilyen formában, ez úgy vélem, egyrészt köszönhető a tanulmányaik során tapasztalt pozitív pedagóguspéldaképeknek, másrészt annak is, hogy vissza akarnak juttatni abból a segítségből, amit ők is kaptak. Ez a fajta segíteni akarás pedig fokozódik, amikor gyermekek oktatásáról van szó. Ezzel is magyarázható az, hogy a pedagógia tanulása sokuk életpályájában szerepelt.

„Volt egy tanárnő ott a suliba, középiskolába, ahova jártunk. Ő cigány származású tanárnő volt. Szerintem ő volt az első cigány származású tanárnő,

középiskolai tanárnő, akivel találkoztam. Őrá határozottan fölnéztem. Ő egy érdekes kategória volt, mert tudott igazi úrinő lenni, aki egy igazi pedagógus, és egy igazi, valóban ízig-vérig úrinő. Viszont egy fél pillanat alatt ezt le tudta vetközni, és egy igazi, alpári cigány lett belőle, de imádtam.” (VIII.)

„Mert, mint alsós pedagógus még írni, olvasni meg számolni tanítod, de honnan tudod, hogy nem ül veled szemben a leendő orvosod vagy épp a miniszterelnököd vagy akárcikcsoda. Tehát ez a jövőbe egy befektetés, hogy tudsz segíteni a következő generációnak. Értelmes generációt tudunk kinevelni.” (IV.)

„Ezt a nevelőszülőiséget, meg ezt úgy gondoltam, hogy mivel én ilyen családcentrikus vagyok, szeretem a gyerekeket, másképp állok a gyerekekhez, de ők is, valamiér engem mindig kiszúr mindegyik, legyen az magyar, cigány” (III)

A sok kellemes és egyben meghatározó iskolai élmény mellé pedig társulnak sajnos sokkolóan negatív történetek is. Számomra a legmaradandóbb 8. interjúalanyom története volt, aki megosztotta velem, hogy alsó tagozatban milyen atrocitás érte.

„Harmadik osztályosak voltunk, és a tanárnő megkért engem meg egy nem cigány származású kislányt, hogy menjünk át a boltba bevásárolni neki. Odaadott a másik kislánynak akarmennyi összeget és elmentünk. Mikor visszajöttünk, a számlához képest hiányzott... hát akkor negyven forint, az még abba az időbe, elég nagy pénz volt, és az első gondolata az volt, hogy én voltam és a napköziben engem vetköztetett le mindenki előtt, hogy márpedig adjam vissza a pénzt. És amikor ott álltam egy szál bugyiba meg pólóba, akkor vallotta be a másik kislány, hogy ő vette el a pénzt. És soha nem felejttem el, az apukájának vett rajta kiskefét, mert aznap volt a névnapja. Ezt még élek soha nem felejttem el, és azóta is mélységesen megvetem és gyűlölöm ezt a tanárnőt. Azt hiszem már meghalt, de az érzés az nem múlt el.” (VIII.)

Sajnos ez a történet csak egy a sok közül, volt, akit a munkahelyén már felnőttként ért bántás származása miatt.

„Az egyik kolleganőmmel már volt összetűzés, mert cigányozott, ezzel a szóval, és én mondtam neki, hogy ne cigányozzon mi is ugyanolyan emberek vagyunk. És azt mondta, „nem, ti nem olyan emberek vagytok, mint mi magyarok” Aztán megbeszéltük, hogy ne legyen konfliktus” (V.)

„...hiába van meg a bolti pénztárgépkezelői bizonyítványom, és hiába kitűnő, úgymond ötös, nehéz elhelyezkednem a szakmában. Mert sokkal nehezebben alkalmaznak egy roma nőt, mint egy magyart. Sajnos ez eddig is így volt, meg ezután is így lesz.” (VII.)

Beszámoltak olyan esetekről amikor a naplóban a nevek mellett C betű jelezte a származást, és volt olyan tanár, aki egy papírra felíratatta ez első napon, ki cigány ki nem.

„Mikor mi jártunk annak idején iskolába, a naplába ott volt a nevünk mellett a C-betű” (VIII.)

A helyi általános iskolába jártam én is, interjúalanyaim is és gyermekeik is, ezért különösen érdekelt, ők 20-30 év elteltével ugyanazt az iskolát hogyan látják? Amikor a mai oktatási rendszerről kérdeztem őket, gyakran megjelent az a vélemény, hogy „régén minden jobb volt”, hiszen csak jó gyerek volt meg rossz gyerek, de ma már kivételeznek a diákokkal.

„Nem volt másabb. Legalábbis az én tapasztalatom alapján nem volt másabb, mint most. Így a magam részről mondom, de amúgy meg a gyerekek szempontját, ha nézem, másabb, sokkalta másabb. A mai sokkal rosszabb, mint régen.” (III.)

Számomra ez kissé ellentmondásos, ugyanis ma már nem vezetik a naplóban a származást, és remélhetőleg nem fordulhatna elő az sem, hogy egy alsó tagozatos kislányt levetkőztessen a tanára az egész osztály előtt. Mikor arról kérdeztem interjúalanyaimat, hogy gyermekeiket érte-e hátrányos megkülönböztetés, jellemzően olyan példákról számoltak be, hogy a tanár rosszabb jegyet adott ugyanolyan pontszámra az ő gyerekének, mint a magyar gyerekeknek, vagy félévkor nem akarta megadni a jobb jegyet. Természetesen semmilyen fajta megkülönböztetés sem jó, de úgy vélem napjainkban ezek a különbségek jelentősen csökkentek, mégis sokkal negatívabban beszélnek azokról, amik gyermeküket érintik, mint amikor velük történtek hasonló vagy akár súlyosabb dolgok.

Ahogy az ő iskolai történeteiket hallgattam, felmerült bennem, vajon ők mit várnak el gyermekeiktől, és hogyan látják az utánuk jövő generáció helyzetét? A gyermekek felé támasztott elvárások vegyesek. Volt, aki azt várta el, hogy legalább szakmájuk legyen, de volt, aki az egyetemet és a diplomát látja megfelelő útnak gyermeke számára.

„Tőlem elvárták, hogy hozzam a maximumot. Én azt várom el a gyerekektől, hogy ameddig a képességeik engedik. Nem kötelező, hogy diploma legyen, de azt

tanulják, és később azt csinálják, amit szeretnek. Mert hogyha azt csinálod, onnantól kezdve már nem dolgozni jársz.” (IV.)

„..., itt a fiam élő példa, hogy a kőműves szakmát kezdte el tanulni, és nem tette le, de most a kőműves szakmába dolgozik, na de napi húszezerbe, de lehetne negyvenbe is. Nem mindegy a kettő! És most már ő is úgy van vele, hogy próbálja majd az ő gyerekeit is arra motiválni, hogy igenis, legalább egy szakmátok legyen!” (III.)

„...én próbáltam úgy nevelni a gyerekeimet, mer a fiam is 18 évesen nősült meg, mind a két lányom 18 évesen ment férjhez. Mer én mindig azt mondtam, jó, nem tették le az iskolát, mert tényleg nem tették le. Mert elmentek, olyan társaságba voltak, megbolondultak. A nagyobbik lányomnak megvolt a szalagavatója, belekőtekeztünk, a fenkép, nem ment el a ballagásra, ezért nem adták oda a bizonyítványát.”...”jó van, volt több hiányzása már az utolsó időszakban, mer szerelmes volt, nem tagadom.” (III)

„Fiúgyerek, én nem várom el azt tőle, hogy, figyelj, kitűnő tanuló legyen. Én azt se várom el tőle azt, hogy diplomás legyen. Én mondtam neki, hogy én csak azt szeretném, hogy ő olyan hivatást válasszon magának, amit szeret, amit akar.” (VI.)

„Tudom azt, hogy ő nem kétkezi ember, és mondtam neki, hogy őneki igenis menni kell főiskolára. Tehát nem érdekel, hogy mennyibe fog kerülni, mibe fog kerülni, menni kell, csinálni kell!”...”Én azt látom, hogy akkor fognak csak boldogulni, hogyha tanulnak és úgy választanak szakmát, hogy pénzük legyen belőle. Nem azt, ami felé, úgymond, a szívük húzza őket, hanem amivel pénzt tudnak keresni.” (VIII.)

Mindannyian azt szeretnék, ha gyermekük magasabb végzettségű lenne, jobban keresne, és jobb életet élne. Már az ő szüleik is ezen elv mentén gondolkodtak, és ezt adták tovább gyermekeiknek. Mégis érezhető a változás abban, hogy ők mit kaptak a szüleiktől, vagy ők mit adnak tovább. Jellemzően nem volt saját íróasztaluk, nyáron dolgozniuk kellett, és nem tanultak velük a szüleik, hiszen rengeteget dolgoztak. Az ő gyermekeik már sport tagozatra járnak és zeneiskolába, vagy éppen ösztöndíjasok a megye egyik legjobb gimnáziumában. Ez természetesen köszönhető az oktatás fejlődésének is, de semmiképpen sem elhanyagolható a szülői hozzáállás és gondolkodásmód.

„Amikor picik voltak, kérdezték, hogy miért kell tanulni? És mondtam nekik, hogy a tanulás olyan, mint a házad... Megkaptál egy alapot, és arra szépen pakolod sorba a kis tégláidat. És minél többet tanulsz, annál több sorod lesz a házadba, de ha valahol lyukat hagysz, kimarad a téglád, arra hiába

építkezel, mert össze fog dűlni!., Reggel hogyha verset kellett nekik tanulni akkor nem biciklivel, hanem sétálva jöttünk az iskolába és akkor még elmondtuk háromszor a verset, imádtam minden percét.” (VIII.)

Azok az édesanyák, akikkel interjút készítettem, mind említették valamilyen formában, hogy náluk már következménye van annak, ha gyermekük rossz jegyet hoz, vagy rosszul tanul. Természetesen igyekeznek nekik segíteni kijavítani, de ezzel együtt pl: számítógép megvonás vagy a telefon képernyő idejének szabályozása is motivációs eszköz. Ez azért külön kiemelendő, mert náluk ez még nem volt jellemző, a tanulást tehát kevésbé ellenőrizték a szülők.

Negyedik interjúalanyom nevetve osztott meg velem egy történetet amikor arról kérdeztem, hogy párja és gyermekei hogyan állnak egyetemi tanulmányaihoz?

„Támogatnak. Sőt! Néha kritikusak. Most volt először, hogy az első ZH-m nem sikerült és pót ZH-t kellett írnom. Amikor ez kiderült, hogy a ZH-m elégtelen lett, akkor az volt a válaszuk, hogy akkor egy hétig nincs telefon!” (IV.)

4. Összegzés

A kutatásom során arra a kérdésre kerestem a választ, hogy milyen tényezők járulnak hozzá egy cigány lány sikeres társadalmi mobilitásához és mik hátráltatják azt? Ahhoz, hogy mélyebben tanulmányozhassam a magyarországi cigányság helyzetét kvalitatív módszerre volt szükségem. A választott módszer előnyeiből és korlátaiból adódóan az eredmények nem átfogó statisztikai átlánosításra adnak lehetőséget, hanem a mélyebb megértést segítik. Interjúalanyaim felkeresésében saját kapcsolati hálómát használtam fel, majd pedig a hólabda módszert alkalmaztam. Így jutottam el 8 olyan roma nőhöz akikkel félig strukturált interjúkat készítettem. Az interjúk során szó esett saját oktatásban eltöltött éveikről, példaképekről, családjukról és a gyermekeiknek szánt jövőről.

Úgy vélem, fontos, hogy a roma kisebbséghez tartozók életét etnikai hovatartozásuk fényében is vizsgáljuk. A nők helyzetét, és ezáltal a megszerezhető legmagasabb végzettséget befolyásolhatja az, hogy a család milyen mértékben követi a roma hagyományokat. Interjúalanyaim oláh és romungró családokból származtak ennek köszönhetően láthattam miben különbözik a két csoport egymástól. Az oláh cigány családokban jellemzőbb a hagyományok szigorú követése, így fordulhatott elő az, hogy volt olyan interjúalanyom akiknek meg kellett szakítania tanulmányait.

Általánosan elmondható, hogy mindannyian érezték már magukat hátrányosan megkülönböztetve a többségi társadalomhoz képest. Volt akit munkatársa, diaktársai vagy akár egy pedagógus különböztetett meg hátrányosan, és a mindennapi diszkriminációval is találkoztak. Annak ellenére, hogy mindannyian szembesültek etnikai hovatartozásuk okozta hátrányokkal, általában büszkén mesélnek a cigányságukról.

Kutatásom eredménye egybevág a korábbi vizsgálatokkal, miszerint a családi háttér, az intézmények, a pedagógusok és az ösztöndíjak együttesen járulnak hozzá magasabb végzettség megszerzéséhez és ezáltal magasabb presztízssű munkakörökhöz. A 8 interjúalany életében kirajzolódó közös mintázatok rávilágítottak arra, milyen meghatározó a családi háttér. A kutatásban résztvevők középosztály felé való elmozdulásához hozzájárult az, hogy családjukban a tudás értéként jelent meg, és ezt a szemléletet képviselik már ők is saját családjukban a gyermekeik felé támasztott elvárásokkal. A kutatás résztvevői közül többen kaptak támogatást különféle segítő szervezetektől. Ezek a támogatások igen sokfélék voltak: részt vehettek különböző programokon, tanulmányi ösztöndíjban, lakhatási támogatásban részesültek vagy hátrányos helyzetű diákok számára létrehozott alapítványi iskolában végeztek

középiskolai tanulmányaikat. A segítő szakmákban való elhelyezkedés és az önkéntesség is megjelent interjúalanyaim életében vannak akik pedagógusnak, védőnőnek tanulnak és olyan is aki szabadidejében önkénteskedik. Saját hivatásukat pedig a jövőbe való befektetésnek tekintik.

Összességében elmondható, hogy a roma nők életpályáját számtalan körülmény befolyásolja. A kérdés komplexitását mutatja, hogy a tényfeltáráson túl szükség van a kulturális háttér és az egyéni életút feltérképezésére. Látni kell azt is, hogy a fejlődés általában lassú folyamat, azaz egy generáción belül gyakran egy lépésnyi az előrehaladás. Például az anya három osztályt végzett, interjúalanyom már nyolc osztályt, gyermekei elkezdtek a középiskolát de szakmát nem szereztek, viszonyt a saját gyermekeiktől már elvárják, hogy megszerezzék a szakmát. Ahol az anya végzettsége nyolc osztály volt, az interjúzott személy érettségizett, gyermekétől diplomát vár. A kutatásom eredményei is azt támasztják alá, hogy a roma nők társadalmi mobilitása számos feltételtől függ, de a megfelelő széleskörű támogatással és lehetőségek biztosításával számottevő előrelépés érhető el.

A későbbiekben szeretném kutatásomat kiterjeszteni az ebben a kutatásban részvevő interjúalanyaim gyermekeinek generációjára. Úgy gondolom, érdekes kérdéseket vet fel az, hogy ők milyen életpályát járnak be. Szeretném azt vizsgálni, hogy ők hogyan beszélnek saját motivációjukról és a családi háttérrel. Összevetném a beszélgetőpartnereim által megfogalmazott értékrendet és hozzáállást azzal, ahogyan gyermekeik megélik azt. Érdekes kérdéseket vethet fel, hogy ezek a gyermekek hogyan viszonyulnak majd a kisebbségi identitáshoz. Felmerült bennem az is, hogy a korábbiakban felvázolt generációnkénti egy-egy előrelépés vajon megmarad-e a következő generációban, esteleg gyorsul vagy lassul a változás üteme?

Irodalomjegyzék

- Boros J. – Bogdán P. – Durst J. (2022) Roma kulturális tőke. In Durst J. - Nyíró Zs. – Bereményi Á. (Eds.), A társadalmi mobilitás ára (230-267) Gondolat Kiadó- Társadalomtudományi Kutatóközpont
- Durst J. (2010) Minden évben máshogy fordul a világ” A telepfelszámolástól a szegregált cigány faluig Anblokk (4) (34-38)
https://epa.oszk.hu/02700/02725/00003/pdf/EPA02725_anblokk_2010_4_034-038.pdf
- Durst J.- Bereményi Á. (2022). „Úgy érzem hazaérkeztem”. In Durst J. - Nyíró Zs. – Bereményi Á. (Eds.), A társadalmi mobilitás ára (189-229) Gondolat Kiadó- Társadalomtudományi Kutatóközpont
- Durst J. - Nyíró Zs. – Dész F. – Boros J. (2022). Rasszizált üvegplafon. In Durst J. - Nyíró Zs. – Bereményi Á. (Eds.), A társadalmi mobilitás ára (136- 188) Gondolat Kiadó- Társadalomtudományi Kutatóközpont
- Durst, J., Fejős, A., & Nyíró, Z. (2016). „Másoknak ez munka, nekem szívügyem” Az etnicitás szerepe a diplomás roma nők munka- család konstrukcióinak alakulásában. *Socio.Hu Társadalomtudományi Szemle*, 6(2), 198–225.
<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2016.2.198>
- Forray R. K. (2015): Életutak a felsőoktatásban. *Romológia*. (3) 10. (35-45)
https://epa.oszk.hu/02400/02473/00007/pdf/EPA02473_romologia_2015_10_hun_034-045.pdf
- Forray R. K. – Orsós A. (2016): Roma jövő Magyarországon. *Educatio* 25.évf. 4.sz. (2016.)
https://epa.oszk.hu/01500/01551/00098/pdf/EPA01551_educatio_2016_4_516-526.pdf
- Gábor Kálmán (2002): Az első éves hallgatók szociológiai vizsgálata. Táblázatok. Budapest, Oktatókutató Intézet
- Gulyás Klára (2022): Roma/ cigány fiatalok pályaválasztási preferenciái. *Acta Medicinæ et Sociologica*, (2022) Vol. 13. No. 34. (33-62)
<https://ojs.lib.unideb.hu/ams/article/view/11167/9895>
- Gúti Erika (2001): Romák az oktatásban. Romák és oktatás. *Iskolakultúra*, Pécs.

- Janky Béla (2006): A cigány nők társadalmi helyzete és termékenysége. Elektronikus verzió, készült 2006-ban. <https://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a970.pdf>
- Kemény I. – Janky B. – Lengyel G. (2004): *A magyarországi cigányság 1971-2003*. Budapest, Gondolat - MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, (5-152)
- Kende Ágnes (2013): Normál gyerek cigány gyerek. *Esély*, 2013/2. sz. https://www.esely.org/kiadvanyok/2013_2/kende.pdf
- M. Császár Zsuzsanna (2009): Integráció vagy szegregáció: A roma oktatás ügye néhány délkelet-európai ország példáján keresztül. *Balkán Füzetek Különszám 1. (2009) 142-148*
https://epa.oszk.hu/02100/02108/00008/pdf/EPA02108_Balkan_Fuzetek_2009_1_142-148.pdf
- Maszlag Fanni (2021): Értelmiségi fiatal cigány nők identitáskeresése. *Esély*, 2021. 4. 5. sz. 77-92. DOI: 10.48007/esely.2021.4.5
- Neményi Mária (2007): Serdülő roma gyerekek identitás-stratégiái. *Educatio*, 2007/1 84-98. <https://epa.oszk.hu/01500/01551/00039/pdf/415.pdf>
- Óhidy, Andrea. (2016). A 'Roma közösségi kulturális tőke' szerepe roma és cigány nők sikeres iskolai pályafutásában: - egy kvalitatív kutatás eredményei. *Magyar Pedagógia*, 116(2), 171–196. <https://doi.org/10.17670/MPed.2016.2.171>
- Pénzes J. – Tátrai P. – Pásztor I. Z. (2018): A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. *Területi Statisztika*. 2018, 58(1): 3–26; DOI: 10.15196/TS580101
- Szabó Laura (2022): Roma – nem roma vegyes párkapcsolatok és etnikai reprodukció a roma nemzetiségű nők körében Magyarországon, 1990, 2011. *Demográfia*, 2022. 65. évf. 2.-3. szám 235-245. *A roma tematikus különszám része*. <https://doi.org/10.21543/Dem.65.2-3.6>
- KSH 2022-es népszámlálási adatok:
- Összesen mennyien vallották magukat romának
 - <https://nepeszamlalas2022.ksh.hu/adatbazis/#/table/WBS009/N4IgFgpgghgJiBcBtEA5AogWQFogLoBoQBnASxggWQBUBJDNAfQAU0AlGgeQBERCq2AqgBkGAcTQcAlzLxD9WwhvyG0mAJjyEiEAMYAXEGhSAdpVkBBVgGUAUmiFD1BEADMSAG10QATkQSgAlIRGcPAgGFAADjIQRrpeJBC->

SNR0jCzs3LwBQSEglhC6MgBuUG4ArommqgAMqo4AvgTUgiLiUlkggcEleQXFp
RVJyAASAniN-
M3yIkoq6vjZ3aH5hYQl5ZVIKPjTaiYOAudOT0r_RtDIABCaKJiNLuT5la29vOLu
WdrA5vIAJoMZQARmqMj-
IIAtECAJxgmoQ1Swwh_STVCGSJEGP4AFjR2MxfwArGjCQSAGxoskEgDsaOpBI
AHGiGQSxGhoaDcl0ufUgA===